

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Хрестоматія

5 клас

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
ПРИДНІСТРОВСЬКОЇ МОЛДАВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ
Державний освітній заклад додаткової професійної освіти
«Інститут розвитку освіти і підвищення кваліфікації»

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

5 клас

Хрестоматія
для організацій загальної освіти
з російською мовою навчання

Тирасполь
2026

ББК 83.3(4Укр)я721
У450

Рекомендовано
Міністерством освіти Придністровської Молдавської Республіки
(Рішення Колегії Міністерства освіти Придністровської Молдавської Республіки
від 28 квітня 2026 р., наказ № 375 від 30 квітня 2026 року)

Укладачі:

Т. Г. Черненко, *головний методист кафедри загальноосвітніх дисциплін і додаткової освіти ДОЗ ДПО «ІРОіПК»;*

А. О. Міцула, *вчитель української мови та літератури ІІ кваліфікаційної категорії МОЗ «ТСШ № 16», вчитель української мови та літератури МДОЗ «Струмочок № 1»;*

О. І. Хлистал, *вчитель української мови та літератури, І кваліфікаційної категорії МОЗ «Рашківська ЗСШ–д/с ім. Ф. І. Жарчинського».*

Українська література. 5 клас : хрестоматія для організацій
У450 загальної освіти з російською мовою навчання / укладачі Т. Г. Черненко, А. О. Міцула, О. І. Хлистал. – Тирасполь : ІРОіПК, 2026. – 30 с.: іл.

Хрестоматія містить тексти творів української літератури, а також літератури рідного краю, біографії поетів і письменників. Матеріали систематизовано відповідно до навчальної програми.

Видання забезпечує учням можливість самостійно опановувати твори, знайомитися з культурною спадщиною України та Придністров'я, розвивати навички читання й аналізу тексту. Воно допомагає простежити зв'язок літератури з історією, традиціями та сучасністю, сприяє вихованню патріотизму та любові до рідного краю.

Хрестоматія адресована вчителям офіційної (української) мови та літератури, а також учням 5 класів.

ББК 83.3(4Укр)я721

© Черненко Т. Г., Міцула А. О., Хлистал О. І., уклад., 2026.
© ІРОіПК, 2026

ГАЛИНА МАЛИК

(нар. 1951 р.)

Галина Миколаївна Малик – відома українська письменниця, перекладачка та редакторка, лауреатка премії імені Лесі Українки (2003), яка мешкає в Ужгороді. Написала понад п’ятдесят книжок для дітей. Найвідоміші з них такі: «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії», «Подорож Алі до країни сяк-таків», «Третя подорож Алі», «Сміятись заборонено», «Злочинці з паралельного світу». Здебільшого це казки. Цей жанр літератури для письменниці особливий, адже перша книжка, яку їй подарували в житті, – це збірник «Українські народні казки».

Герої казок Галини Миколаївни люблять потрапляти з реального світу в казковий, а казкові персонажі часто проникають у наше життя. Твори цієї письменниці насичені пригодами, веселощами, добро в них завжди перемагає зло.

Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії

(Скорочено)

РОЗДІЛ 1, у якому починаються чудеса

Жила в одному місті звичайна дівчинка Аля, яка мала ластовиння на носі, і яка нічого не могла доробити до кінця: ніколи не допивала чай чи воду, не доїдала їжу, не домальовувала малюнок, навіть кіску собі не могла заплести до кінця. Так і ходила постійно — одна коса заплетена, друга — ні. І звали її насправді Галя, але в дитинстві вона вимовляла своє ім’я не повністю. Казала: «Аля хоче! Алі дай!» Тому батьки і стали називати її Алею.

І ось місяць тому Аля вирішила вишити рушничка до дня народження бабусі, але після першого вишитого хрестика бажання шити у неї зникло. Аля кожного дня відкладала шиття на завтра, а коли настав час вітати бабусю, навіть подумала, що подарує їй рушничка з вишитими червоними півнями.

Але у пакунку бабуся побачила лише полотно з маленьким хрестиком у куточку. Бабуся здивувалася, а тато осудливо на неї подивився. Алі стало соромно, і вона втекла у свою кімнату.

Невдовзі вона заспокоїлася і чекала, що її покличуть до святкового столу! Але ніхто не приходив. Тоді дівчинка сказала, що вишиє сто півників, щоб довести, що вона щось може доробити. Тут у її кімнаті почувся незнайомий голос… Дівчинка побачила маленького чоловічка у довгому картатому піджаку, з червоним ковпаком на голові та у величезних зелених черевиках.

Він глянув на якийсь папірець, знайшов там її ім'я і дані, згідно з якими Аля не завершила соту справу. Аля хотіла накрити чоловічка долонькою, та він вмить опинився на люстрі і почав бурмотіти собі під носа:

Недо-роби!
Недо-пиши!
Недо-почни!
Недо-лиши!
І недо-їж!
І недо-пий!
І в Недо-ладію
Мерщій!

Після цих слів Аля вилетіла у розчинене вікно і …

РОЗДІЛ 2, у якому Аля потрапляє в дуже дивну країну

Опинилася вона у незнайомому місці, біля ставка, у якому не було води! Дівчинка потерла очі, але нічого не змінилося. Великі і маленькі риби пішки ходили по дну, старий рак за щось сварив маленьких рачат. А біля берега гуляли дві плотвички, одна з яких тримала парасольку, бо вважала, що скоро піде дощ.

Неподалік у траві Аля побачила острівець ромашок, які просто лежали на землі, бо у них не було ні стебел, ні листя, ні коріння. Та найбільше здивувалась Аля, коли побачила на небі лише половину сонця.

Аля не збиралася сидіти і чекати повернення додому, вона вирішила з'ясувати куди потрапила.

РОЗДІЛ 3, у якому Аля знайомиться з першим недоладянином

Дівчинка йшла дорогою і скоро побачила дерев'яний стовпчик з написом: «НЕДОЛАДІЯ». Раптом з кущів з'явився дивний чоловічок. На його голові був шкіряний капелюшок з півнячою пір'їною, лівого вуха у

нього не було, а очі були різного розміру, ніс скривлений, губи перекошені. Та незважаючи на це, він видався Алі добродушним.

Це був Недоладько. Він дуже здивувався, коли зрозумів, що в Недоладію потрапила звичайна жива дівчинка. Людей він у цій країні ніколи не бачив.

РОЗДІЛ 4, у якому Недоладько розповідає про дивні речі

Від нього Аля дізналася, що Недоладія — це країна, де живуть усі недороблені справи! Його наприклад не домалював один хлопчик (у нього не було вуха), тому він і опинився у цій країні. Недороблені справи у країну переміщав карлик Недочеревик, який умів чаклувати.

Аля зрозуміла, що це карлик Недочеревик її сюди перемістив. Дівчинка подумала, що це сталося, через бабусин рушничок. Їй захотілося повернутися додому, де всі святкували день народження.

Але Недоладько сказав, що з цієї країни немає дороги назад. Аля не могла в це повірити, вона хотіла додому.

Недоладько розповів, що на північ від Недоладії живуть абияки, на захід — якоськи. А з півдня і сходу Недоладія межує з великою країною сяк-таків. Це величезні і дикі краї. На мандрівників там чекає смертельна небезпека.

Недоладько запропонував засмученій Алі звернутися до короля Недоладії Недороля Десятого, який жив у Недограді. Він сподівався, що король чимось зможе їй допомогти.

В Недограді Аля познайомилася з Недопопелюшкою – доброю дівчинкою з казки, і потоваришувала з нею. Діждавшись ночі, пробралася до короля.

Аля потрапляє в королівські палати, знайомиться з Недопопелюшкою та зустрічається з королем Недоролем Десятим.

РОЗДІЛ 11, у якому Аля дізнається про Державну Таємницю

Король розповів, що більш за все боїться свого Першого Недорадника, який зазіхав на його корону. Рятувало короля лиш те, що у того не було голови, на яку можна було б надягнути корону. Недорадник переміряв уже купу голів, але жодна йому не підходила.

Недороль сказав, що цього Недорадника якась дівчинка спочатку намалювала з головою, а потім стерла ту голову гумкою і забула. Тепер Недорадник носить лицарський шолом і приміряє чужі голови. Усі його бояться, і навіть сам король — теж, адже перший Недорадник хоче забрати у нього корону.

До тронної зали хтось зайшов… Аля глянула крізь щілину в дверях і мало не скрикнула! Дівчинка зрозуміла, що це вона колись намалювала цього чоловіка, а потім стерла гумкою його голову…

РОЗДІЛ 12, у якому Аля дізнається, з чого побудовано Недоладію

Аля була здивована: «Чому Недорадника не можуть вигнати з королівства?» Та Недороль пояснив, що це через те, що дорогу звідти знав тільки карлик Недочеревик.

Король пояснив, що це Недочеревик зліпив їх країну з того, що люди гублять, або викидають, або не бережуть. Аля не могла зрозуміти, навіщо карлику потрібна країна з недоробленого. Король сказав, що карлику не вистачає душі, тому він і придумав собі таку країну, в якій кожному чогось не вистачає! Серед таких людей і його вада стає менш помітною!

Аля зрозуміла, що Недороль не допоможе їй вибратися з Недоладії, бо й сам він не знає дороги звідси.

РОЗДІЛ 13, у якому Аля впізнає Першого Недорадника

Аля так багато наслухалася про Першого Недорадника, що їй дуже закортіло його побачити. Вона зазирнула у шпарку між одвірком і дверима — і мало не скрикнула від подиву!

До Тронної Зали зайшов чоловічок, якого вона колись недомалювала у своєму альбомі! Тоді вона стерла йому обличчя гумкою, бо воно здалося їй жорстоким і злим. А інше так і не намалювала, бо їй саме страшенно обридло малювати. Аля закинула і альбом, і олівці у найдальшу шухляду і відтоді більше не брала їх до рук.

Аля вибралася із замку й дісталася до зачарованого будинку Недочеревика. Там не було ні вікон, ні дверей. А поряд — купа недороблених речей. Дівчинка в розпачі провела рукою по стіні — і з'явилися дверцята. У невеличкій кімнаті вона побачила книгу.

РОЗДІЛ 16, у якому Аля читає чарівну книгу «Справа номер»

Книга була величезна. У ній були інструкції до зачарування та розчарування. Аля дізналася, що для того, щоб вибратися з Недоладії, потрібно було стати перед годинником, доробити, що недороблено, й проказати закляття:

І до-роби!
І до-пиши!
І роз-почни!
І не-лиши!
І до-їдай!
І до-пивай!
І з Недоладії тікай!

Також у цій книзі були записані адреси. Серед них була і адреса Алі: вулиця Будівельників, 127, квартира 121. Вона пробіглась очима до кінця списку, як раптом в кінці почала з'являтися нова адреса. І тут Аля зрозуміла, що коли у книзі з'являється запис, ту дитину карлик забирає в Недоладію!

Аля зрозуміла, що для того, щоб повернутися додому, їй треба стати на площі перед годинником, заплести другу кіску і, коли проб'є рівно дванадцята, промовити закляття. Аля швиденько перевірила, чи не загубилася стрічка. Ні, вона собі лежала в кишеньці.

Заспокоївшись, Аля гортала книгу далі. На ній рукою Недочеревика було написано: «Список людей, які недоробляють свої справи, і обрані мною для перенесення до Недоладії».

Аля звернула увагу, що у списку проти кожного прізвища стояли цифри: дев'яносто вісім, сімдесят шість, п'ятдесят чотири. Біля Алиного імені, що значилось у списку під номером один, була цифра сто і слово «перенесена».

Внизу дівчинка помітила написану дрібненькими літерами примітку: «До Недоладії переноситься лише той, хто недоробив рівно сто справ».

Аля вибралася з будинку карлика. Вона розуміла, що спершу потрібно полагодити годинник. Це міг зробити лише годинникар Недождень. Але в замку дівчинка випадково потрапила до рук Першого Недорадника. Він посадив Алю у в'язницю й сказав, що її голова, напевне, йому підійде.

РОЗДІЛ 19, у якому Недороль Десятий підписує наказ про Алину страту

Перший Недорадник допитував Алю, питав хто вона. Але дівчинка мовчала, вона вирішила краще померти, аніж виказати друзів. Недорадник сказав, що від шпигунів чув, що якась дівчинка хоче знайти вихід з їх країни. Він зрозумів, що це вона і є.

Недорадник зі сторожою привів Алю до короля Недороля Десятого і попросив його підписати наказ про страту через державну зраду.

Аля сподівалась, що король накаже відпустити її, але той слухняно виконав наказ Недорадника і підписав документ.

Недорадник наказав відвести Алю в підземелля. Наступного дня о дванадцятій годині їй мали відрубати голову!

РОЗДІЛ 20, у якому Аля опиняється у підземеллі

Недопопелюшка та Недоладько думали над тим, як допомогти Алі.

РОЗДІЛ 22, у якому в підземеллі з'являється Недороль Десятий

Вночі до Алі крадькома прийшов Недороль Десятий. Гвардійці, коли його побачили, то полегшено зітхнули. Вони боялися лиш Першого Недорадника.

Недороль Десятий підійшов до ґрат і покликав Алю. Вона була рада його бачити, думала він її звільнить. Але король прийшов подякувати їй за порятунок та попрощатися. Він боявся, що якщо він випустить її, то Недорадник запроторить його до в'язниці. Хоча гвардійці, які охороняли Алю, навмисно дали зрозуміти, що нічого не чули і не бачили.

Наляканий король сказав Алі, що йому шкода, і втік з підземелля.

РОЗДІЛ 23, у якому Недопопелюшка приходить Алі на допомогу

Невдовзі до підземелля прийшла Недопопелюшка. Гвардійці зробили вигляд, що не бачать її. Вона попередила Алю про те, що вони з Недоладьком постараються звільнити її.

Аля порадила їй сховати голову, тобто лицарський шолом Недорадника, адже без голови він не зможе наказати катові, відрубати голову. А Недопопелюшка завдяки гвардійцям побачила ключ від камери Алі і випустила її. Разом вони побігли до виходу з підземелля.

РОЗДІЛ 24, у якому виявляється, що полагодити годинник неможливо

У замку всі спали. Недопопелюшка з Алею прокралися до Тронної Зали. Аля взяла шолом і вирішила сховати його під подушку короля.

Після цього Аля з подругою побігли до годинникаря, який жив під дахом центральної вежі. Годинникарем був дідусь з довгою білою бородою і в окулярах без скельців. Він вислухав Алю, яка просила полагодити годинник, і схопився руками за голову. Він не міг його відремонтувати, бо стрілку від годинника минулого дня хтось поцупив.

РОЗДІЛ 25, у якому всі вирушають на розшуки стрілки

Всі сумували, бо без стрілки годинник не можна було б полагодити. І тут Аля згадала, що спис одного з гвардійців був схожий на годинникову стрілку. Всі разом побігли до гвардійця Недобороди, розповіли навіщо їм його спис, і той повернув стрілку годинникареві.

РОЗДІЛ 26, у якому ми дізнаємося, чому Перший Недорадник опинився за ґратами

А Перший Недорадник вранці, не знайшовши свого шолома, оскаженів. Він побіг у підземелля, схопив сокиру і кинувся до в'язниці. Мабуть, вирішив сам відрубати Алі голову. Але коли він опинився за ґратами, гвардійці Недобородa і Недовус зачинили за ним двері.

Саме в цей час у підземелля спустився кат. Але замість Алі за ґратами плигав Недорадник без голови. Кат був шокований, він вперше бачив тіло без голови, яке стрибало по камері. Кат вирішив, що ремеслу його настав кінець, і дременув із замку.

А Недороль Десятий, побачивши переполох у замку, сховався під простирадлом у ліжку. Його довго не могли знайти. Аж поки хтось не здогадався зазирнути у ліжко. І звідти витягли зеленого від переляку маленького чоловічка, в якому ледве можна було впізнати Недороля Десятого.

РОЗДІЛ 27, у якому Аля не впізнає деяких давніх друзів

Годинникар Недождень зі стрілкою взявся лагодити годинник. Аля і Недопопелюшка подавали майстру інструменти. Чоловік працював із

задоволенням, на циферблаті відчинялися віконечка і звідти нетерпляче визирали хвилини і секунди. Їм так уже хотілося скоріше на волю! Вони навіть співали веселі пісеньки про плин часу.

І ось уперше за багато років годинник почав вибивати час. З гарними мелодійними передзвонами відбивав він дев'яту годину ранку. Аля і Недопопелюшка слухали його і дивилися на місто.

Раптом на площі з'явився натовп людей на чолі з Недоладьком. Він вів недоладян, щоб визволити Алю. Недоладько зрадів, коли зрозумів, що з дівчатками все добре.

Тоді Аля намалювала друге вухо, підправила ніс, продовжила коротку ліву ногу, намалювала ямочку на підборідді Недоладька… І сталося диво! Вухо стало справжнім, перекривлена постать вирівнялася, нога подовшала… Перед Алею стояв стрункий, гарний хлопець. Недоладька важко було б пізнати, якби не ті ж щирі очі та добра і лагідна усмішка.

Аля сяяла від задоволення.

Тоді до Алі підійшов Недовус. Йому вона швиденько домалювала правого вуса і той одразу ж перетворився на справжній.

Після цього недоладяни тісно обступили її. Знадобилася не тільки Алина голка з ниткою, але й викрутка, і вуглинки та ще багато різних інструментів, які позносили недоладяни. Аля кожному з них щось дороблялa — малювала, зашивала, докручувала, прибивала.

А коли вона вирішила перепочити, то побачила, що навкруги кипить робота. Недоладяни вже самі допомагали один одному: щось прибивали, пиляли, клепали. І всі недоладяни посміхалися.

Нарешті Аля згадала про годинник. Уже було за п'ятнадцять хвилин дванадцята. Дівчинка побігла шукати Недоладька. Він саме щось пиляв разом з Недоштаньком, у якого штани вже мали обидві холоші.

Аля сказала, що їй час повертатися, бо тепер вона уже навчилася дороблятиі все, що починала! Дівчинка сказала, що всі, хто хоче повернутися, можуть іти до годинника.

РОЗДІЛ 28, у якому Аля дістає подарунок

Але ніхто з недоладян не поспішав. Вони вирішили залишитися у Недоладії, адже це була їх Батьківщина.

«Розумієш, – мовив Недоладько, – ми вирішили залишитися в Недоладії. Ти повернешся додому, домалюєш Першого Недорадника – і він зникне звідси! І ми зможемо спокійно працювати, адже ти нас навчила дороблятиі. Ми дороблятимемо всі недороблені справи, які притягне сюди Недочеревик. Та й Недоладія – наша Батьківщина, ми не можемо кинути її».

Аля уже прощалася з усіма недоладянами, як до неї підбіг захеканий недоладянин, який увесь був вишитий півнями. Вона зрозуміла, що це був недовишитий нею рушничок до бабусиного дня народження. Він розповів, що знайшов тут друзів і попросив передати бабусі подарунка – рушничок, вишитий червоними півнями!

Аля подякувала і сказала Недоладьку та Недопопелюшці, що ніколи їх не забуде. Повернувшись, вона мала попередити інших дітей про те, що всі справи треба доводити до кінця.

РОЗДІЛ 29, у якому Аля домальовує Першого Недорадника

Аля промовила заклинання:
І до-роби!
І до-пиши!
І роз-почни!
І не лиши!
І до-їдай!
І до-пивай!
Із Недо-ладії
ТІКАЙ!

Тієї ж миті вона опинилася на підлозі у своїй кімнаті. Біля неї лежав пакуночок з рушничком.

Аля знайшла у книжковій шафі старий альбом з недомальованим чоловічком і швидко домалювала йому голову. Однак обличчя у чоловічка знову, як і першого разу, вийшло хиже і зле. Та перемальовувати не було часу: у її кишені був довгий список шелеп-недотеп.

А в цей час у Недоладії Недовус і Недоборода, які все ще вартували Першого Недорадника, побачили, як той закрутився на одному місці і… зник, наче його і не було!

Аля взяла рушничка і вирішила піти привітати бабусю. Вона вирішила сказати, що цей подарунок не лише від неї, а і від її друзів.

РОЗДІЛ 30, останній, і хоч він дуже короткий, його не можна вважати недоробленим, бо такі вони і є, ці останні розділи, які ще звуться епілогами

Карлик Недочеревик і досі збирає в Недоладію недороблені справи. А недоладяни негайно їх дороблюють. І невідомо, хто кого переможе, бо ще багато тут у нас недороблених справ.

Недороль Десятий влаштувався працювати нічним сторожем. Він цілі ночі грає сам з собою в кості. Кат працює гострильником. Краще за нього ніхто не може нагострити кухонного ножа чи ножиці.

А Перший Недорадник висить у Алі над письмовим столом, пришпилений до стіни. Він злісно дивиться на Алю, бо через неї так і не став королем. Але Аля його не боїться.

Та й ніколи їй звертати на нього увагу. Адже в кишеньці у неї ще величенький список з адресами, на які вона має завітати.

МИКОЛА СТЕПАНОВИЧ ВІНГРАНОВСЬКИЙ

(1936–2004)

«Степове» дитинство майбутнього письменника. Майбутній письменник, кіноактор і режисер Микола Степанович Вінграновський народився 7 листопада 1936 року в місті Первомайську на Миколаївщині. Після закінчення школи Микола приїжджає до Києва і вступає до театрального інституту. Він навчається на акторському факультеті, цікавиться режисурою.

Початок творчого шляху. А потім була війна, тяжкі повоєнні роки. Микола Степанович закінчив Всесоюзний державний інститут кінематографії, працював на Київській кіностудії ім. О. Довженка. Писати вірші почав у студентські роки, а 1958 року вони були надруковані в журналах «Дніпро» та «Жовтень». Але справжнього розголосу принесла добірка віршів у «Літературній газеті», де було надруковано 15 поезій. Митець — автор багатьох видань поезії і прози.

Автор дитячих творів. У дитячу літературу Микола Степанович прийшов з оповіданнями «Бинь-биньбинь» та «Чорти», що були надруковані в журналі «Ранок». Побачили світ збірки для дітей — «Андрійко-говорійко», «Мак», «Літній ранок», «Літній вечір», «Ластівка біля вікна», «На добраніч», «Первінка», «Сіроманець», «У глибині дощів».

Нагороди письменника. Лауреат Національної премії України ім. Т. Шевченка, премії Фундації Антоновичів (США), літературної премії «Благовіст», премій ім. В. Вернадського та О. Довженка, заслужений діяч мистецтв.

Помер Микола Степанович Вінграновський у Києві 26 травня 2004 року, вічний спочинок знайшов на Байковому кладовищі.

Сіроманець

повість

(Скорочено)

Уночі прийшла осінь, і вовк хмукнув на сизий лист ожини, хмукнув і сказав: «Ого-го!». Тоді він підняв лапу й лапою вмився. Промив очі, пострушував із себе листя, послухав свист синиці й знову ліг.

«Далеко, – сказав він собі. – А навіщо?»

Потім вовк заспівав. Він співав тихим старим голосом, і така дорога лежала за ним, що аж за Одесою і за Єгиптом виднілася кожна бадилина. Вовк лежав між грибами, очима в поле, і над ним по листочку опадав ліс.

Звали його Сіроманцем, і він був найстарішим вовком у світі. Усе своє Сіроманче життя він водив зграю. (...)

Тепер, на старість, вовк осліп. Бурхлива темнота зацарювала в його очах. Один лише нюх водив його по світу, і кашляти вже почав. І снився

йому щоночі єдиний сон: срібні очі пострiляних вовченят, пострiляні вовчиці з білими зубами в землю, і снився він собі сам, утікаючи лісом по білій воді. Свистіла вві сні синиця, хропли миші в норах, і здалеку запахло кіньми. Сіроманець здув прилиплий до носа листок, устав і пішов на кінський той запах.

За лісом при горі-долині миготіло село. Від села на коні їхав Василь Чепіжний. Кінь крутився під ним, харапудився, але Василь бив його прикладом рушниці по заду, і кінь віз далі.

Чепіжний в'їхав конем у мокрий ліс. Сіроманець поволеньки на старих своїх лапах рушив за ними.

Чепіжний наставив вуха на лісову невідомість, сплигнув із коня, перекинув рушницю з руки в руку, повів коня стежкою, вивів його на галявину, прив'язав до сосни, а сам відійшов й заліг у ямі.

Сіроманець заліг і собі позаду Василя Чепіжного та його коня. Вітер дув Сіроманцеві в ніс. Вітер гостро пахнув конем, але між конем і Сіроманцем лежали Чепіжний та його рушниця. (...)

Так вони й лежали: кінь, Чепіжний, а поза ними вовк.

Вовк звівся на лапи.

Не встиг Чепіжний ойкнути, як вибита з його рук рушниця полетіла в кущі, і Сіроманець задихав йому в покраплену дощем горлянку.

Скочив на ноги кінь, хилитнув сосною, заіржав, відірвався, повалив один кущ, другий – Сіроманець побіг було за ним, проскочив галявину, але повернувся до Чепіжного. Чепіжний світив сірник по сірникові, задкував лісом від Сіроманця, відмахнувся патронташем, ускочив у болото, у воду, у мочарі[1] – Сіроманець спокійно ішов за ним.

– На, на, усе, що хочеш, на! – викидав під ніс Сіроманцеві Чепіжний із торбини хліб, бринзу, патрони викидав.

[1] *Мочарі* - багнюка, болото; грузьке місце.

Сіроманець загнав Чепіжного по шию в озеро й сам сів на березі.

Перед оком Чепіжного на воді тихенько кипів осінній дощ, за осокою сірів Сіроманець.

– Замерзаю! – кричав Чепіжний крізь дощ над водою. – Пропаду! Пропадаю! Гав! Гав! Гав! – загавкав Чепіжний до Сіроманця й люто рушив із води на нього. – На мене – їж! Жери мене! Зжери мене, як ти з'їв мою козу! Я перебив твою зграю і вовченят перебив, я!

Чепіжний вигрібся на берег, плюнув у руки й кинувся на вовка. Сіроманець збив його своїми старими грудьми назад, у воду. (...)

Прилетів вертоліт. Порозганяв на вигоні курей і сів перед вікнами села. Сашко побіг і собі подивитися. З вертольота вилізло шестеро дядьків із рушницями та патронташами, до них від контори почвалав з обмотаною шиєю Василь Чепіжний. (...)

Вертоліт нагадував Сашкові великого пуголовка.

«Тепер пропав Сіроманець!» – подумав Сашко, і йому стало сумно біля цього пуголовка. На подвір'ї стояв «газик»: батько приїхав на обід. Мати з рушником через плече зливала батькові на руки.

– Та не знайдуть вони Сіроманця, синочку. Сіроманець найхитріший вовк у світі, - сказав тато.

– А зграю його ж перебили й вовченят! Сам дядько Василь премій за вовків получив стільки, що аж чорного мотоцикла купив.

– А ти, Сашко, забув, – обізвалася від столу мати, – скільки Сіроманець коней та овець переїв?

– Скільки? От скажи, тату, скільки?

– У нашому колгоспі – нічого. Правда, козу дядька Чепіжного...

– Так, – паленів Сашко, – козу з'їв. Бо дядька Чепіжного Сіроманець не любить. Дядько Чепіжний на нього ями копає по лісосмугах. А коли пропала вівця, то всі звернули на Сіроманця. А Сіроманець її в очі не бачив.

– Побігайло відшкодував: заплатив штраф, – сказав батько.

– Тоді хто з них вовк – Сіроманець чи дядько Побігайло, що на своїх іменинах ту вівцю з'їв?

– Дався тобі цей вовк, – сказала мати, – і що ти з нього робиш святого?

– Так він живий, мамо, і йому треба жити. А потім – на те він і вовк: не буде ж він їсти манну кашу, як я, і ніхто не пече йому й не варить.

– Це у твого вовка голова не варить: загнав дядька Чепіжного в холодну воду по шию. Тепер хай тікає, куди очі бачать!

До школи Сашко ходив далеченько, у райцентр. Всі ходили дорогою, а Сашко лісом. Сашко над лісом побачив вертоліт, а в ньому однооке обличчя Чепіжного. Вертоліт летів Сіроманцеві на погибель.

Того дня до школи Сашко не пішов, подався до яру, у якому нічого не росло, лиш будяки. Сашко приліг і думав про вовка, про Чепіжного, який вночі краде солому мотоциклом.

Коли повечоріло, Сашко став вертатися додому. Раптом Сашко відчув, що хтось дивиться йому в спину: за дубом хтось стояв! «Піти глянути чи не йти? А може, воно звір який та ще вкусить? – завагався Сашко. Але вирішив: – Чого це я стану його боятися? Піду гляну».

За дубом стояло теля. Відбилося, мабуть, заблудило, не знає, куди іти.

– Що, дурнесеньке, страшно?! І їсти хочеш? Ото не треба блудити, – Сашко підійшов до теляти, хотів було почухати за вухом, але рука завмерла: перед Сашком стояв вовк. Сіроманець. Сашко задерев'янів. Сіроманець тим часом обнюхав його з ніг до голови, лизнув по куртці ґудзика й ліг на листя. Сашко потроху відторопів, прийшов до тями й сам сів навпочіпки біля Сіроманця. Вовк потягнувся до нього мордою й ще раз лизнув Сашкове коліно.

– Так от ти який лизунчик, а ще Сіроманець, – сказав Сашко й погладив Сіроманцеві шию, почухав під горлом. Сіроманцеві це, видно, дуже сподобалось, ніхто його так приємно не лоскотав, і він по-вовчому сказав Сашкові: «Ще!».

– А за тобою ж погналися по степах на вертольоті – даром бензин палять! – засміявся Сашко. – А ти ось тут, біля мене! Ти і не подумав тікати, бо ти в мене розумний, вовчику. Пиріжка з печінкою хочеш?

Ліс поночів на очах, і де того портфеля шукати, коли темно? Сашко повзав від дуба до дуба, перегрібав листя – немає. Вовк і собі зачав нюхати під дубами, попирхав у листі неподалік і тихо вискнув: портфель!

Пиріжки з печінкою вовк, видно, любив із дитинства, бо ковтнув навіть не пожувавши.

– Я тобі завтра ще принесу, – сказав йому Сашко, – завтра в мене неділя, увесь день – наш! Але ти мені дивись: з лісу не виглядай. Чепіжний думає, що ти втік із нашого лісу, нехай так думає...

Сіроманець провів Сашка до узлісся, потерся об Сашкове плече і так стояв, аж доки запах його нового товариша не ослаб у глибині темного листопадового вітру. (...)

Сашко задихався й заморився – більше години вони бігли із Сіроманцем лісом до глинищ. Ті глинища були покинуті в яру давно. Ніхто не навідувався до них роками. Ще після війни люди возили звідти глину на хати: світло-жовту, червону, брали й білу. Але то було давно. Тепер глинища позаростали шипшиною, глодом, усім колючим, що тільки росло на світі. Туди і привів Сашко Сіроманця.

– Будеш отут жити. Тут тебе ніякий Чепіжний не знайде. (...)

Для Сашка настали дні щастя і тривог. Сіроманець проводжав його лісом до школи, зустрічав його на узліссі. Одного дня Сашко відкрив, що Сіроманець сліпий. Він показав вовкові кольорові малюнки різних звірів у журналі «Натураліст»: Сіроманець дивився кудись у просторінь, в одну точку. Сашко заводив журналом перед його очима: ніякої уваги. Сашко підняв над головою яблуко:

– Ну, подивись, що це в мене в руці, подивись!

Вовк ліг на землю і тихо заскімлив.

– Ти що, вовчику, не бачиш, ти сліпий? – Сашко провів рукою по очах Сіроманця – той не змигнув. Лизнув лиш Сашкову руку.

На другий день Сіроманець Сашка не зустрів. Даремно Сашко й гукав його, і шукав слідів на снігу. Сашко побіг до глинищ.

У глинищах і біля вовчої нори сніг лежав чисто. Сашко заліз у нору - цієї ночі Сіроманець тут не ночував.

Сашко прокинувся від собачого лементу.

– Мамо, що там таке?

– Сіроманця спіймав дядько Василь. Упав, бідненький, таки в яму...

– Як?!

Біля контори на возі лежав зв’язаний Сіроманець. Шевчук і Побігайло кидали на Сіроманця значущі погляди. Чепіжний у конторі дзвонив, щоб приїхали журналісти. Сіроманця повезли до кузні. Дядько Василь відчинив двері й сказав:

– Отут перележить, коли не хотів у лісі.

Вони поклали Сіроманця на драбину й віднесли в кузню.

Падав тихий упокоєний сніг, на горбі темнів ліс. За хатою плакав Сашко. (...)

Увечері Сашко прямував до кузні. Кілька разів падав, провалювався по груди, у валянки набилося снігу.

Біля кузні оглянувся на білий глухий світ, прислухався, засунув шапку в кишеню, – щоб не злітала з голови та щоб лишній раз по неї не нагинатися, – і підійшов до дверей. На дверях висів не замок, а замчище – так постарався Чепіжний.

Вовк розплющив очі й заводив носом.

– Сіроманцю, це я, Сашко! – почулося вовкові з того боку дверей. – Замок, горе моє! Попались...

Сашко обійшов кузню – ні вікна, ні віконця. На причілку кузні ріс берест, який поклав на плоский дах кузні своє гілля. Сашко поліз на берест. Лізти не давали татові валянки, які хлопець скинув. Через дах Сашко добрався до Сіроманця. Вовк щемко задихав Сашкові в обличчя. Хлопець розрізав шнурки на горлі, на лапах, ще раз обійняв Сіроманця, той лизнув хлопцеві руки і щоку.

– Ти, головне, не бійся. Як тільки завтра відчинять двері – кидайся прожогом, напролом. Бо витягти тебе через оцю діру в стелі я не можу... Найголовніше – кидайся й лети скільки сили, щодуху до лісу... Прощай,

вовчику, я пішов, бо Чепіжний, він такий, може сюди прийти й серед ночі, подивитися, як тут і що... Як будеш живий, не забувай мене, я тебе ніколи не забуду. Прощай! – Сашко ще раз обійняв Сіроманця, той лизнув Сашкові руку, щоку. (...)

Сашко навшпиньки зайшов у свою кімнату, хутко ліг, заплющив очі: у синьому океані біля Сашкової хати повз голу грушу пропливали білі айсберги.

Вранці перед конторою сів вертоліт. З вертольота вийшло двоє чоловіків у білих халатах, з носилками. Чепіжний був урочистий. Приїхали журналісти з районного радіо і газети. Чепіжний брехав, що зловлений останній вовк у районі, який переїв сотні тисяч поголів'я, а в останні часи почав підкрадатися до посівів, толочив ячмені і пшеницю. Сторожиха баба Маня була вражена від такої брехні.

Чепіжний радів, що вовка заберуть в обласний зоопарк. І навіть обіцяв, що в день, коли спіймав вовка, і на восьме березня (день, коли з'їв його козу) привозитиме вовку м'яса.

Чепіжний ломом розбив замок, бо не відкривався. Відчинив двері. У кузню зайшли двоє людей з носилками для вовка і Чепіжний. А тоді вискочили назад. Люди не встигли до ладу гаразд нічого зрозуміти, як, рачкуючи, з кузні виповз сам Чепіжний. За ним поволеньки йшов вовк. Всі тікали.

Вовк знехотя перескочив через Чепіжного й невеликими стрибками завернув поза кузню до тихого лісу. (...)

У школі вчителька сказала перед усім класом, щоб Сашко ходив дорогою, бо у лісі вовк. Сашко сказав, що не боїться іти лісом. Ще він запитав, де лікують сліпих людей. Вчителька сказала, що в Одесі, у знаменитій лікарні імені Філатова. Учні і вчителька не розуміли питань Сашка і засміялися.

Після уроків лісом додому з Сашком пішла Галя Грушецька: він на одній лижі, вона – на іншій. Йти було важко, бо йшов сніг. Раптом діти побачили шестеро людей з рушницями і клумками. Вони йшли на вовка.

Тим часом Сіроманець тікав у степ. Кілька разів він зупинявся, піднімав голову в небо і слухав, чи не летить вертоліт. Забіг аж до лиману. Лиман тієї зими не замерз. Вовк вирішив бігти в солоні степи, в солончаки, де хоч і немає лісів, але й мисливців не мусить бути. Сіроманець пішов на горб, де стояла скирта соломи. Біля неї вовк зловив підсвинка дикого кабана. (...)

Далеко в піщаних неродючих степах Сіроманець надибав на полігон, де тренувалися льотчики, й сховався там. З харчів були миші-полівки, а інколи якийсь заєць. Біда прийшла з неба: повалили могутні сніги. Він не міг уполювати мишу, часто провалювався в сніг із головою, годинами лежав, збираючись з останніми силами, щоб виповзти на поверхню.

Сіроманець охляв. Безсилі лапи вже не носили його. У такому стані Сіроманця знайшов капітан Петро Лях з іншими льотчиками. Капітан разом із сином Андрійком виходили вовка й подружилися з ним.

Минули дні, і не раз можна було бачити Сіроманця в ярах за висілком: він сидів і терпляче чекав, доки Андрійко Лях покатається на лижах зі своїми однокласниками. Хлопчики гасали навколо Сіроманця, перекидались, падали, сварились, виходило часом не без бійки та сліз: тоді Сіроманець подавав голос, і вся ватага рушала за ним снігами у виселок додому.

Льотчики видовбали ломами в мерзлій землі Сіроманцеві яму під лісосмугою, вкрили її соняшничинням, і він став там жити, аби не нюхати бензину в гаражі, їсти йому було що, та він тепер і сам добував дещо в полях, щоб не засиджуватись. (...)

Одного разу Андрійко не прийшов додому. Петро Лях заточуючись і провалюючись в темно-білі снігові вирви, подався до лісосмуги, до вовчого пристановиська. Вовка не було. Машини виїхали на допомогу, але поглухли у снігах.

А вовк волочив Андрійка за комір, потім закидав собі на спину, розсував грудьми свіжий сніг. Так вони просувалися до висілка. Вовк жалібно вив. Покидав Андрійка, прислухався, повертався до Андрійка і ніс далі. Хлопець обнімав вовка руками й ногами, щоб не зсуватися, щоб вовкові було легше.

Вовк поклав Андрійка на сніг і почав рити у снігу яму. Вирив яму, зсунув туди Андрійка і сам ліг біля нього: у ямі їм мало бути тепло. Так могли врятуватися. Сніг і вітер засипали їх швидко, охоче. Раптом вовк насторожився: йому почулися постріли. Сіроманець почав вити. У його завиванні була надія і радість.

Андрійків тато і чоловіки кинулися на вовчий голос. Так врятували Андрійка. Мама сварила його, бо пішов кататися на лижах у заметіль. Раптом Андрійко згадав про вовка. Виявилось, що він пішов до свого дому. Батько сказав мамі приготувати вовкові вечерю. (…)

Настала весна. Осіли сніги. Сіроманець почав виходити в степ і там непорушно сидіти. Щось бентежило його вовчу душу: він згадував Сашка.

А Сашко вдома сумував, гірше вчився, все валилося з рук.

Сашко прочитав у районній газеті, що у військову частину голод пригнав здоровенного вовка-сіроманця. Тут звіра обігріли, нагодували, і тепер він мирно живе, возить дітей на санях. Василь Чепіжний уважає Сіроманця своїм, бо впіймав його, і все ще хоче помститися за козу. Чепіжний їде у військову частину, щоб переконатися,

чи то справді Сіроманець.

А Чепіжний повернувся додому на другий день. Заїхав мотоциклом на подвір'я і так і сидів на мотоциклі, не злазив. Сашкові показав фото, де стояли Сіроманець та Андрійко Лях. Вовк був ще більшим. Але Чепіжний сказав, що війна триватиме, бо вовк тиждень тому утік. Сашко радів зустрічі, що мала настати.

Але Сіроманець не прийшов і місяць, і другий. На вулики в садах облетів і поприлипав вишневий цвіт, розцвіли на городах маки, і літо стало обома ногами на свій поріг.

Сашко здавав екзамени. Уставав раненько, ішов купатися, приходив, сідав за підручники, потім одягав нові штани, білу сорочку, галстук, ішов до школи, здавав екзамен, ішов зі школи, і от одного разу... Сашко не повірив своїм очам: на стежці перед ним стояв Сіроманець! Високий, широкогрудий, з великими димчастими незрячими очима.

– Здрастуй... – самими губами сказав йому Сашко.

Сіроманець плакав. Великі срібні сльози котилися по його морді й падали на пісок під лапи. Сашко обійняв його за шию, але в цю мить вовк відскочив від Сашка в ліщинник. Сашко оглянувся: стежкою від школи бігла Галя Грушецька. (…)

Сашко запитав, чи її тато ветеринар зміг би вилікувати очі вовкові. Дівчинка дивувалася: якому вовкові? Сашко покликав з ліщини вовка. Дівчина затремтіла і сіла. Сашко розповів, що вовка треба вилікувати, і він би пішов до інших вовків, бо тут чатує на нього Чепіжний.

Весь вечір у верболозі біля озера Сашко з білого алюмінієвого дроту плів Сіроманцеві намордник. Галя Грушецька циганською голкою з дратвою до нашийника з їхнього теляти пришивала Сашків пасок для повідка.

– Може, я там забарюся, – тихо сказав Сашко, – ну, скільки я там можу пробути? Ну, від сили три дні, подивлюсь, як там що, мені аби його пристроїти, але, може, я там забарюся, то ти вже прийди до моїх батьків і розкажи все чисто, як є.

– Не заблудишся?

– Дорогу я знаю. З батьком не раз бував.

– А харчі на дорогу?

– Добре, що ти нагадала.

– Я тобі приготую.

– І мені, і вовкові. Тільки не вари манної каші, ми з вовком її не любимо, – засміявся Сашко. – Прив'яжеш харчі ось до цієї гілки, щоб собаки вночі не вкрали.

Удосвіта Сашко потихеньку вийшов із дому. На столі в його кімнатці біліла записка: «Тату і мамо, мене не буде кілька днів. Із шафи я взяв 50 карбованців. Сашко».

Біля озера забрав харчі, які приготувала Галя. Вигулькнув Сіроманець, вискнув, підбіг до Сашка, поклав лапи йому на плечі. Хлопчик і вовк побігли… до Одеси. Бігли степовими дорогами. Коли з'являлась якась машина чи трактор – ховалися. Згодом звернули у лісосмугу. Сіл степах було небагато. Мріли степові кургани. Коли була вже половина шляху, почало гриміти. Хлопець і вовк знайшли скирту сіна, зробили там невелику печеру, поїли. Дощу не було. Ніч була чиста і зоряна. Сашко заснув. Сіроманець всівся біля нього і мав роботу: з поля не вгавали перепілки, в скирті не спалося мишам, з озера сплескувала риба. (...)

Стрілка показувала «Одеса – 5 км».

Сонце стояло на п'ять пальців від горизонту. Шосе двигтіло від машин. Сашко зійшов у кювет, через лісосмугу зайшов у соняшники.

– Одеса, – сказав він Сіроманцеві. – Зараз ми тебе приберемо по-городському. А реп'яхів! А соломи! Ну, хто в такому костюмі тебе вчив приїжджати в Одесу?

Сашко пообривав із Сіроманця реп'яхи, алюмінієвим гребінцем розчесав боки, шию, голову, одягнув намордник.

– От ми з тобою й на людей стали схожі. Пішли. Тільки не біжи, не рвися, іди біля мене тихо і смирно...

«Щоб Сіроманець не вирвався та не втік. Тут під колесо недовго... Іди-іди, Сіроманчику, от молодець. Я з тобою, я тебе не покину й не віддам нікому», – думав Сашко, а сам спідлоба позирав на машини.

У самій Одесі Сіроманець занервував: на вулицях траплялися собаки й собачата, на таких, як і він, повідках, але, зачувши його, одні в паніці рвалися з рук господарів тікати, а другі ошкірювалися на нього, бризкали слиною, кипіли очима, повними зненависті. Сіроманець сопів у намордник, по шкурі пробігали дрижаки. У таких випадках Сашко прискорював ходу або забігав у якийсь під'їзд, і там вони із Сіроманцем перечікували. Сашко, ховаючи за собою Сіроманця, швидко підійшов до чоловіків і запитав:

– Де тут лікарня Філатова?

– Три зупинки будь-яким трамваєм – туди.

Сашко зайшов у тихий двір лікарні. Сліпі люди ходили по споришу з паличками. Ходили, видно, і не зовсім сліпі, попідруки, говорили, навіть посміхалися своїм словам. Перше, що впало Сашкові в очі: густий бузок біля сарайчиків під червоною марсельською черепицею. Туди він і повів Сіроманця. (…)

Інститут очних хвороб і тканинної хірургії
ім. В. П. Філатова, м. Одеса

Поки Сашко розпитував, до кого йти, місцеві собаки занюхали вовка. На лікарнянім подвір'ї знявся собачий лемент і ґвалт. З вікна Сашкові було видно дахи, на які один за одним з криками і сльозами вилітали і падали собаки. Сіроманець перекусив намордник і хапав собак, що оточили його. Тоді Сіроманець перескочив через стіну, що була ззаду, і щез. Сашко кинувся в бузок, вискочив на вулицю, в один провулок, в другий провулок, покликав Сіроманця над глиняним урвищем понад морем – сів і заплакав...

Сіроманець прийшов у Сашкове село. Сіроманець минув пошту, контору, зупинився перед хатою Шевчука. Постояв. Почекав, доки з хати вибіжить із рушницею Шевчук і смальне по Сіроманцеві. Той не вибігав. Скавуліла лише у дворі його собака. Сіроманець підійшов до хати Побігайла. Не вибіг і Побігайло. Усі були в полі, косили горох.

Найдовше стояв Сіроманець перед будинком Чепіжного, але й Чепіжного, на його превеликий жаль, не було на цей раз удома: косив горох.

На цей раз Чепіжний вбив би Сіроманця, який прийшов помирати сам...

Сашко зліз з одеського автобуса й полем побіг до лісу. У лісі Сашко ходив до вечора, кликав Сіроманця в глинищах... Сіроманця не було.

Сірий степ з вовнистими хмарами над собою лежав у Сіроманця перед лапами.

«Ого-го!» – сказав собі вовк, і почав ловити в траві коників. Ловитися коникам не хотілось, і вони стрибали від зубів Сіроманця через Гіндукуш на Гімалаї... Тоді Сіроманець ліг на спину, підняв лапи, і на його лапи западав дощ, за дощем – сніг, доки на кожній його лапі не звили собі гніздечка сорокопуди[1]... Бігла біла вода, відцвітав пізній глід, пищали сорокопуденята, і синє небо переходило в небеса.

З води сходило сіре сонце, на ньому скидалась риба, і Сашко обнімав Сіроманця за шию:

— А ти думав, вовчику, як? Ти думав, що це нам уже і кінець з тобою? — Сашко обнімав Сіроманця за шию.

1975

[1] *Сорокопуд* – невеликий хижий птах ряду горобцеподібних.

ТАРАС ГРИГОРОВИЧ ШЕВЧЕНКО

(1814-1861)

Тарас Григорович Шевченко – видатний український поет, художник, громадський діяч, перекладач, автор «Кобзаря». Його поетична творчість вплинула на хід історії України. Він народився кріпаком (іншими словами – рабом), але знайшов у собі сили піднятися з колін і повести за собою весь народ.

Народився Тарас Григорович Шевченко 9 березня 1814 року в селі Моринцях на Черкащині у сім'ї кріпаків. Жили вони в злиднях, багато працювали, щоб прогодувати сім'ю, а сім'я була чималенька – п'ять сестричок Тарасових і двоє братів. А звали їх: Катерина, Ярина, три Марії, Микита і Йосип. Старша сестра Катерина була Тарасові за няню.

З дитинства був допитливим, любив малювати, співати. Тарасові було дев'ять років коли він залишився без матері. Батько одружився вдруге. Мачуха мала трьох своїх дітей, і життя в хаті стало нестерпним. Коли ж через два роки помер і батько, хлопець пішов у найми.

Син кріпака, сирота змалку, талановитий юнак, що не має змоги розвинути свій талант...

Із 47 років життя – 24 роки був кріпаком, 10 років – був на засланні, і лише 13 років – на волі.

Помер Тарас Шевченко 10 березня 1861 року. Поховали його на Смоленському кладовищі в Петербурзі. У травні того ж року домовину поета перевезено в Україну й поховано, як він сам заповідав, на Чернечій горі над Дніпром біля Канева.

За сонцем хмаронька пливе...

За сонцем хмаронька пливе,
Червоні поли розстилає
І сонце спатоньки зове
У синє море: покриває
Рожевою пеленою,
Мов мати дитину.
Очам любо. Годиночку,
Малую годину
Ніби серце одпочине,
З Богом заговорить...
А туман, неначе ворог,
Закриває море
І хмароньку рожевую,
І тьму за собою
Розстилає туман сивий,

І тьмою німою
Оповиє тобі душу,
Й не знаєш, де дітись,
І ждеш його, того світу,
Мов матері діти.

Садок вишневий коло хати...

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата.
А матері вечерять ждуть.

Сім'я вечеря коло хати,
Вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх;
Сама заснула коло їх.
Затихло все, тілько дівчата
Та соловейко не затих.

ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ

Література рідного краю — це розділ шкільного курсу української літератури, який присвячений вивченню творів письменників, поетів і фольклору, пов’язаних з історичним, культурним і природним середовищем рідного краю.

Предмет знайомить учнів із літературними творами, що відображають життя, традиції, побут, природу та історію їхньої малої батьківщини. Через біографії місцевих авторів, аналіз їхніх творів і фольклорні тексти учні пізнають духовну спадщину свого краю, розвивають почуття патріотизму та любові до Батьківщини.

НАДІЯ ЄВГЕНІВНА ДЕЛІМАРСЬКА (Бартошенко)

(1960)

Надія Євгенівна Делімарська (Бартошенко) народилася 15 травня 1960 року в с. Мощаниця Острозького району на Рівненщині. Її батьки: мати Ольга Іванівна, майстер з пошиву верхнього одягу, та батько Євген Васильович, робочий на залізниці. Батьки мали по 7 класів освіти – на той час це були дуже грамотні люди.

У 1965 році батькові для будівництва власного будинку виділили землю в сусідній області, тому сім'я переїжджає в село Старий Кривин.

З 1985 року сім'я письменниці проживає у придністровському місті Бендери.

Але жахливі події 1992 року на території Придністров'я стали трагедією для її сім'ї, яка проживала на цей час в епіцентрі війни – місті Бендери.

У лютому 2002 року виїхала за кордон. Під впливом ностальгійних почуттів, вражена тим, як шанобливо зберігають рідну мову емігранти у далекому зарубіжжі, 2002 року надсилає свої перші вірші до редакції українського часопису «До Світла» у Римі (єдиного на той час українського видання у Ватикані).

Всього рік перебування на чужині – і цілий цикл віршів про далекий, чужий край і долю заробітчан: «Ностальгія», «Тут і там», «Хто за нами плаче...», «Калабрія», «Заплутані у пальмах», «Не відаєш, синьйоро…», «Вишиванка», «Світленька Тетянка», «Я повернусь…»

Надія Євгенівна повертається до своєї сім'ї у місто Бендери. Свої вірші наша землячка надсилає до газети української громади Придністров'я «Гомін». Їх періодично друкують і в літературних виданнях Придністров'я.

2006 року за рекомендацією авторитетних літераторів поетеса вступає до Спілки письменників Придністров'я. Вона пише й українською, і російською мовами.

Надія Делімарська друкувалася у відомих періодичних виданнях та альманахах Придністров'я, України, Італії та Росії.

У 2012 році побачила світ збірка «Не волію абияке…», присвячена 220-річчю від дня заснування міста Тирасполь. Збірка «Поезія. Надія Делімарська» (2017 рік) презентована в Науково-дослідному інституті українознавства м. Київ з дослідницькою роботою «Поетична творчість Надії Євгенівни Делімарської» учнями МОЗ «Бендерська гімназія № 3 ім. І.П. Котляревського».

У 2010 році нагороджена орденом «Служіння мистецтву».

Понад 40 років Надія Євгенівна живе у злагоді з чоловіком, мають синів, Михайла та Євгена. Останнім часом займається підприємницькою діяльністю. У поетичній творчості Надії Делімарської потрібно відзначити досконале володіння колисковою мовою та енергією співучого українського слова, здатного викликати емоційно позитивний політ почуттів, ностальгійні співпереживання.

Найдорожча стежина

Серед сотень шляхів
Не згубить найдорожчу стежину,
Прагну цих маяків:
Материнське тепло й Батьківщина.

Стежини витоки незмінні,
В них щедре сонце і зерно,
А світу символи родинні
В лелеки образі дано.

Вітчизні вдячна за діброви,
Солодкі ночі, днів блакить,
Чарівність у співучих мовах,
Братерству вірність на роки.

Горджусь, любуючись щоднини,
Як квітнуть долі і рілля.
У Придністров'я, до родини,
Спішить стежиночка моя.

ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА ВАСЮТИНСЬКА

(1941)

Народилася 14 квітня 1941 року у місті Вознесенськ Миколаївської області України. У воєнні та післявоєнні роки переїжджали із села в село, з часом оселилися в селі Париж Тарутинського району Одеської області.

Навчання: 10 класів Паризької середньої Республіканської школи, художнє училище ім. Рєпіна міста Кишинів.

Робота: художник ілюстратор Академії наук м. Кишинів, викладач художньої школи міста

Кам’янка, коректор районної газети «Слободзейские вести», а також член літоб’єднання при газеті, член Спілки письменників ПМР.
Літературна творчість: збірка російською мовою «Листопад» (2011 р.), перша збірка українською мовою «Чиста криниця» (2010 р.), друга збірка українською мовою «Кольори життя» (2021 р.)
Художня творчість: виставки художніх робіт у м. Тирасполь: у бібліотеці 2016 р., у шпиталі 2017 р., збірник картин «Пензлем щедрого серця».

Тато – Микола Миколайович Васютинський, син священника, потомок греків і росіян, раціоналізатор, винахідник різних приборів, робив інкрустовані меблі, шив модельне взуття, вигадував музичні твори, грав на струнних інструментах, чудово малював. Мав розумну голову та золоті руки, нахил до всього прекрасного.

Мати – Ганна Матвіївна Ринкевич працювала з юності у лікарні сестрою милосердя, крім уколів, пацієнтам допомагала порадою та добрим словом.

Дідусь – (по лінії батька) Микола Симонович Васютинський, священник.

Бабуся – Ганна Олександрівна Васютинська, дружина священника.

Дідусь – (по лінії матері) Матвій Григорович Ринкевич, дворянин, з дитинства любив механізми та море.

Бабуся – Іуляна Афанасіївна Маслянська, полячка, народила 6 дітей.

Краю мій

Розчини віконця, мій чудовий краю!
Тут багато сонця і степів розмаю.
Вітерець веселий дме на колосочки.
І розбіглись в селах вулиці-струмочки.

Хати, як сестрички, в білі сукні вбрались,
Верби біля річки долі зачекались.
Повесні вже птахи прибули здалека.
На куточку даху звив гніздо лелека,

Мабуть, радість буде: прилетів з любов’ю,
Адже добрі люди в нашім Придністров’ї.
Хай зорі багаття край наш не минає,
А крилате щастя край наш не минає.

Квітка України

Чепурненька, біла, мов сніжок узимку,
Двір наш уквітчала, як рушник хатинку.
Ти даруєш свято ніжними квітками,
Малих діток пестиш теплими гілками.

Сяйво білих квітів – серцю насолода.
Розцвітай з роками, пишна твоя врода!
Завжди тобі раді і село, і місто.
Восени в червоне вдягнешся намисто.

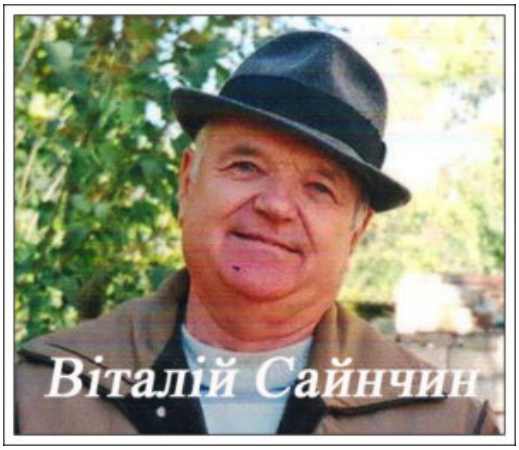
А голодна пташка вдячна тобі стане:
Ягідок поївши й мерзнуть перестане.
Тиха й соромлива наречена біла,
Ти – весняне диво, запашна і мила.

Гарно прикрашає квітка Україну.
Посадіть у себе червону калину.

Чекання весни

Від важкого снігу гілка
схилилась.
А весна в дорозі десь
забарилась.
Не стікає гомінка вода
з кручі,
Ще мовчать в садку пташинки
співучі.
Але небо на мороз
не зважає,
Нас блакиттю весняною
розважає.
І з-під снігу ніжні проліски
вгору
Личка виткнули, – найперші
в цю пору.

ВІТАЛІЙ ДМИТРОВИЧ САЙНЧИН
(1942)

«Рибницький кобзар» – так називають Віталія Сайнчина, одного з придністровських письменників. Свої вірші він пише українською та російською мовами.

Народився в селі Тимкове Кодимського району Одеської області 5 грудня 1942 року в сім'ї звичайних колгоспників – Ганни Терентіївни та Дмитра Савовича. Батько – фронтовик,

брав участь також у боях за звільнення міста Рибниці від німецько-фашистських загарбників. Навчався Віталій Сайнчин у Тимківській середній школі, потім вступив до технікуму механізації міста Котовськ. Далі – служба у армії. Після армії працював спеціалістом і організатором сільськогосподарського виробництва. Головним інженером Віталій Дмитрович пропрацював 3 роки у Рибницькому районі, потім 5 років – на Батьківщині, далі – у Резинському районі. Один рік поет прожив у місті Великі Луки, де відкрився його артистичний дар. У місцевому драмтеатрі він брав участь у спектаклях, в яких неодноразово зіграв серйозні ролі. З 1990 року сім'я переїхала до міста Рибниця, де і проживає дотепер.

У 2004 році письменник став лауреатом Республіканського конкурсу «Поэт ликующего мая», у 2005 році – дипломантом Республіканського конкурсу «Родное Приднестровье». Його твори надруковані в багатьох придністровських виданнях. Надруковано три збірки: одна російською мовою («Стихи») та дві українською («На бистрині життя» й «Українська хата»). У зв'язку з тим, що поет багато переїжджав, більша частина його творів загубилася. Тому вірші, які ввійшли до збірок, – це творчість за останні 20 років.

Віталій Сайнчин є членом Спілки письменників Придністров'я.

Спека

Падає засохлий лист з тополі,
Марево спекотне в чистім полі.

Материнка у степу широкім
Засихає цвітом одиноким.

В'яне при дорозі горобина,
Опустила кетяги калина.

Суховії, віють суховії…
Лиш на дощик тепляться надії.

Щоб він спраглу землю окропив
І з полів жагучу спеку змив.

Щоб зерном колосся налилося,
Щоб вологи поле напилося.

Щоб лани шуміли з краю в край,
І родився щедрий урожай.

Журавка

Спізніла осінь, скоро вже зима,
Ранковий іній трави покрива.
У вирій клин піднявся на крило
В краї далекі там, де є тепло.
В незвідану прямує далечінь,
Долаючи небес холодну синь.
Лиш залишилась в травах за селом
Журавка з переламаним крилом.
Через тривожні і короткі сни
Буде чекати ранньої весни
І виглядати з снігових долин,
Коли у небі закурличе клин.
Самотньо зиму стріне за селом
Журавка з переламаним крилом.

ЛЮДМИЛА ВАСИЛІВНА СТРЕМЕНОВСЬКА

(1966)

Людмила Василівна Стременовська – відома рибницька поетеса.

Народилася Людмила Василівна Поліщук 4 червня 1966 року в селі Обжиле Балтського району Одеської області. Її батьками були Шестопал Василь Андрійович та Поліщук Ксенія Макарівна. Подружнє життя батьків не склалося. Батько згодом одружився вдруге.

Люда росла кмітливою дівчинкою. Навчання давалося їй доволі легко. Найбільшим її захопленням було малювання. До того ж малювати полюбляла і найкраща подруга дівчини Інна Поклонська.

Однак, коли дівчина закінчувала 10-й клас, раптово померла її матір, і сироту забирає до себе на виховання Іннина мама – Алла Гаврилівна Зеленкіна. Донині Інна та її матір залишаються для неї рідними людьми.

Після закінчення школи Людмила Василівна вступає до Одеського технічного училища № 10. Приблизно в цей же час вона зустрічає свого майбутнього чоловіка Миколу Стременовського, який щойно повернувся зі служби. 16 вересня 1984 року молоді закохані побралися. Попрямувавши за чоловіком на комсомольське будівництво ММЗ, Людмила Василівна опиняється в м. Рибниці.

Поетична творчість Свій творчий шлях поетеса розпочинає на сторінках газети «Гомін». Саме тут уперше, 12 жовтня 1993 року, побачив світ віночок її поезій із власними ілюстраціями.

З 15 травня 2015 року вона є дійсним членом Української асоціації письменників. Також Людмила Стременовська є членом рибницького літературного об'єднання «Джерело» і постійно друкується у його щомісячному журналі «Відкриті лапки». 12 липня 2020 року поетеса стала переможницею поетичного інтернет-конкурсу «Віконце в літо» Міжнародного літературно-художнього альманаху «Сонячне місто».

Художні обрії поезії Людмили Стременовської вражають своєю багатогранністю. В її творчому доробку знаходимо вірші різного тематичного спрямування.

Ходить літо

У сорочці-вишиванці,
У солом'янім брилі,
З сонечком за руку вранці
Ходить Літо по селі.

Розсіва по травах роси,
Соком фрукти налива,
В'яже у снопи покоси
(Розпочалися жнива).

Порятує пташенятко
Від сусідського кота,
Що перевернув горнятко,
Де сметанка молода.

Горобців в пилу скупає,
Лад в господі наведе,
З парубками заспіває,
Як мила по воду йде.

На леваді, край села
З дітьми череду пасе,
І водиці з джерела
Людям в поле принесе.

І кипить робота зранку
в придністровському селі.
Лине щебет солов'їний,
Ходить Літо по землі.

ЗМІСТ

ГАЛИНА МАЛИК 3
Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії 3
МИКОЛА СТЕПАНОВИЧ ВІНГРАНОВСЬКИЙ 11
Сіроманець 11
ТАРАС ГРИГОРОВИЧ ШЕВЧЕНКО 21
За сонцем хмаронька пливе... 21
Садок вишневий коло хати... 22

ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ

НАДІЯ ЄВГЕНІВНА ДЕЛІМАРСЬКА (Бартошенко) 23
Найдорожча стежина 24
ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА ВАСЮТИНСЬКА 24
Краю мій 25
Квітка України 25
Чекання весни 26
ВІТАЛІЙ ДМИТРОВИЧ САЙНЧИН 26
Спека 27
Журавка 28
ЛЮДМИЛА ВАСИЛІВНА СТРЕМЕНОВСЬКА 28
Ходить літо 29

Навчальне видання

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

5 клас

Хрестоматія

для організацій загальної освіти з російською мовою навчання

Укладачі:
Тетяна Григорівна **Черненко**, Анастасія Олександрівна **Міцула**, Олена Іллівна **Хлистал**.

Редактор *Т. Г. Черненко*